

VALORI DE PATRIMONIU

Sf. Sava - mănăstire, tipografie, bibliotecă, școală

Pr. Constantin Tătărucă

Abstract: There has been information about monasteries in the Romanian territory since the 6th century. Though with roots down to the ancient cult of Zamolxes, a flourishing monastic life developed in Romania mainly after the last Asian invasion during the 13th century.

Saint Sava monastery was certainly founded between 1300-1330, before Dragoș organized the Moldavian state around the year 1352. Its founders were most likely monks from Saint Sava Monastery in Jerusalem. For many centuries subsequently, there was a constant relationship between the Jerusalem Patriarchy and the Iași Monastery of Saint Sava which, from its early days, played an important social, cultural, and political interorthodox role.

The first Romanian schools and printing-houses were organized in monasteries.

Clergymen, monks and hierarchs, - sometimes known, sometimes anonymous, - wrote books, translated books into Romanian or other languages, or printed them (particularly religious ones). Some of the books printed at Saint Sava still exist and are considered precious values in Romanian and foreign monasteries and libraries.

The school (Academia Domnească) was founded in 1714 by voievod Nicolae Mavrocordat and the Patriarch Hrisant Notara of Jerusalem. The library was donated in 1867 to the University Library, and the printing-house does no longer exist. From the old monastery there remained the church and part of the ancient churchyard.

A high school nearby could be considered an heir at least in spirit of the ancient academy.

Din fosta mănăstire Sf. Sava (primul așezământ monastic al orașului), așezată în centrul Iașului medieval, se mai păstrează doar biserica și o parte din incintă (fostul cimitir, actuala curte). Este, incontestabil, unul din cele mai vechi și mai pitorești monumente ale orașului. Arhitectura frappează ochiul prin îmbinarea neobișnuită de stiluri: roman, bizantin, oriental-otoman, gotic și moldovenesc.

Data întemeierii e incertă, dar, oricum, anterioară constituirii statului centralizat Moldova. În acest sens, N.A. Bogdan menționează o tradiție: biserica

ar fi fost întâi templu armenesc; văzând însă ieșenii moldoveni că negustorimea armeană s-a întins peste măsură pe strada principală a târgului, pe atunci Podul Vechi, azi Costache Negri, le-au luat biserica dându-le loc undeva în spate să-și ridice alta "de vor dori". Ceea ce, confirmă legenda, s-a și făcut, probabil în urma unei învoielii bănești.

În realitate e însă puțin plauzibil să se fi întâmplat astfel, întrucât materialul documentar existent atestă că biserica a fost lăcaș ortodox moldovenesc de la început.

Mai multă consistență are ipoteza că, la începutul veacului al XIV-lea,

VALORI DE PATRIMONIU

Pr. C Tătărucă: *Sf. Sava*

câțiva călugari de la Marea Lavră Sf. Sava de la Ierusalim, ajunși în Iași, fie nu s-au mai putut întoarce la metania lor după ocuparea locurilor sfinte de către turci, fie că la origine erau moldoveni astfel că s-au așezat în oraș, pe Ulița Veche. Au întemeiat aici, între 1300 și 1330 "Mănăstirea călugărilor de la Sf. Sava" (din Ierusalim), peste timp rămânându-i numele de Mănăstirea Sf. Sava. În catagrafia bisericilor și mănăstirilor din Iași, între 1672-1680, apare cu numele de Mănăstirea Sf. Sava a călugărilor de la Ierusalim.

Prima biserică a acestei mănăstiri, probabil de lemn, a fost sfințită de Olian de Anin cu hramul "Adormirea Maicii Domnului". Cea dintâi biserică de piatră pare a fi fost construită pe la 1390, având același hram. La 1402, mănăstirea era bine întocmită, căci în ea au fost găzduiți Alexandru cel Bun și Mitropolitul Iosif, cu întreaga suită domnească: primeau aici moaștele Sf. Ioan cel Nou (de la Cetatea Alba) în drumul lor spre capitală. (v. *Revista Societății Istorico-Arheologice*, Buc., vol. XXIV, p. 32). La 1468, Ștefan cel Mare înzestrează biserica mănăstirii cu un clopot mare, despre care Paul de Alep zice că ar fi fost adus cu carul din Danemarca.

Mănăstirea a devenit metoc al Patriarhiei din Ierusalim, sediul Așezământului Sf. Mormânt pentru Moldova și reședință a procuratorilor Sf. Mormânt, Patriarhiilor Antiohiei și Alexandriei fără a se ajunge vreodata la o închinare a ei.

La 1534, biserica e resfințită după renovarea făcută de Petru Rareș. Printre ctitori se afla și Petru Șchiopu, care a dăruit cu generozitate mănăstirea, avându-și aici chiar reședința pentru un timp.

Când turcii ordonează distrugerea cetăților din interiorul țării, au început să fie fortificate mănăstirile. Prin adăugarea turnului clopotniței, la restaurarea începută în 1625, M-rea Sf. Sava capătă și ea aspect de cetate, impresie accentuată de zidul de incintă ridicat de Anton Ruset la 1676. Cât despre interior, reparațiile din sec. al XIX-lea au adus unele modificări (de pildă, balconul femeilor, cu catapetezma - de care pomeneste Paul de Alep - a fost transformat în cafasă actual, daliile de piatră au fost înlocuite cu dușumea de lemn, unele tainițe și coridoare au fost închise etc.) iar bisericii i s-a schimbat hramul din "Adormirea Maicii Domnului" în "Sf. Sava".

Pe unii din ctitorii Mănăstirii ni-i înfațișează zugrăvelile, câte au mai rămas (tabloul votiv al lui Glichi - 1832), pomelnicele, însemnarile și pisaniile: voievodul Petru Șchiopu cu doamna Maria, Radu vodă Mihnea cu doamna Ruxanda, Vlad voievod și Ioan Postelnicul - identificat de Narcis Crețulescu cu Ioan Palade - Ioan vv., Ieremia vv., Vasile Lupu, Gheorghe vv., Ghica vv., Antonie vv., Alexandru vv. și Zoi Doamna.

Constantinopolitanul Ianache, cel ce a făcut cupolele bisericii, era arhitectul domnilor moldoveni.

VALORI DE PATRIMONIU

Pr. C Tătărucă: *Sf. Sava*

Mormântul său e lângă peretele de sud al pronaosului. Despre conducătorul lucrărilor din 1625, Gheorghe "Protomaistrul", nu sunt decât datele din inscripția greacă de deasupra intrării vestice.

Biserica a suferit în veacuri și în sfințenie duhovnicească, saracind inevitabil după secularizare în cele lumesti, deprivată de moșii, de propria-i curte, de școala, tipografie, odoare și documente.

Durând de atâta amar de vreme, în pofida atâtor adversități, lacașul impune și azi prin înfașurarea austeră și nobila, unică în această parte de lume. Zidurile, de o masivitate neobișnuită, au garliciuri și tainite în care calugari carturari s-au adăpostit de silnicia vremurilor. Mai sunt încă uși de stejar de la Ștefan, picturi murale și iconografice unice, după canoanele bizantine, dar lucrate în stil renesantist sau în maniera barocă: "Pantocratorul", "Chipul de pe naframa al Mântuitorului", o icoana a Sf. Ioan Gura de Aur din sec. al XVI-lea. Printre vechile cărți de cult, unele sunt unice: Evanghelia slava de la 1637, tipărită la Moscova și ferecată în argint la Iași în 1642, sau mineele imprimate în greacă, la Veneția în 1595. Cu totul, biserica posedă azi peste 200 de obiecte de valoare artistică sau istorică și un număr de 104 obiecte cu valoare istorică documentară. Risipirea celorlalte nu s-a făcut întotdeauna în paguba obștească: biblioteca mănăstirii împreună cu o parte din cărțile de cult au fost date Bibliotecii

Universității, la 1867 iar documentele sale se aflau în același an la Arhivele Statului, înscrise în catagrafia mănăstirii sub numerele 139-285. Mai pomenim aici că se mai pastrează într-o stare destul de bună lespezile funerare ale familiei Palade, donatori statornici ai mănăstirii.

Despre însemnatul rol social, cultural și politic interortodox al mănăstirii avem știri încă din sec. al XVI-lea. În 1599 i-a fost oaspete învățatul și meșterul caligraf Matei din Poganina (Asia Mica), fost episcop al Mirei Lichiei și, după plecarea de la Iași, stareț al mănăstirii Dealul și cronicar poet al întâmplărilor vremii în Țara Românească. Matei cerea pentru români dăjdia mai puțină, drumuri mai bune și școli superioare.

Printre înaltele fețe bisericești ce s-au perindat de-a lungul vremii prin mănăstire pentru cele ale spiritului au fost Teofan, Patriarhul Ierusalimului (1617, 1618, 1621), Neofit din Rhodos (1619) - care traduce aici în greacă vulgară viața Sf. Sava - , Macarie al Ierusalimului (1653), Nectarie, Patriarh al Ierusalimului (1684) - care a fost și el gazduit în chiliile mănăstirii, acolo unde preda carte Nicolae Kerameos) - , Dosoftei al Ierusalimului (1673, 1675, 1676, 1679).

Conseiat de Patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara, la 1714, Nicolae Mavrocordat a dat hrisov de înființare a unei școli și a unei tipografii la Sf. Sava. Au fost aduși profesori de elina, greacă nouă, slavona, română și,

VALORI DE PATRIMONIU

Pr. C Tătărucă: *Sf. Sava*

chiar în anul întemeierii, de sub teascuri ieșea *Sinopsis-ul* mitropolitului Ghedeon iar în 1715, *Liturghierul slavo-român* și *Arătarea credinței ortodoxe* a lui Ioan Damaschin. La Sf. Sava, Hrisant însuși a scris *Omiliile*, apărute la Veneția în 1734. Între 1724 - 1728 tipografia și Academia Domnească s-au mutat la Biserica Barnovschi datorită devastărilor produse de un incendiu. S-au întors apoi la Sf. Sava, în noile clădiri înălțate de Mihai Racovița, funcționând până în 1766 când Academia s-a mutat pe Ulița Mare, lângă Mitropolie, durând până în 1821.

La 1744, Patriarhul Silvestru al Antiohiei înzestrează tipografia cu literă arabă, tiparindu-se astfel cărți liturgice și polemice în arabă și greacă.

Din titlurile acestea în arabă, atestate a se fi imprimat în vreme la Sf. Sava, mai există doar patru: *Liturghierul* din 1745 (trei exemplare la mănăstiri în Siria), *Arbitrul adevărului și expunerea dreptății*, 1746 (un exemplar la Biblioteca Academiei), *Colecția scrierilor celor două sinoade de la Constantinopol despre catolicismul în Siria* - volumul cuprinde și o parte din *Marturisirea de credință a Bisericii apostolice de Răsărit*, 1747 și *Cina cea de taină*, 1747, o traducere în greacă a operei lui Eustatie Argemtis din Chios (un exemplar în Biblioteca Patriarhiei Antiohiei din Damasc).

Sînt dovezi pe unele icoane ca, din secolul XVIII și pînă la secularizare, aici a funcționat și o școală de pictură.

Ca și înainte, în sec.XVIII

egumenii de la Sf. Sava veneau la loc de cinste, imediat după ierarhii Bisericii moldovenești. Preoți de aici, ca și de la biserica domnească Sf. Nicolae și de la Sf. Vineri, au avut și atribuțiuni judecătorești, trebuind să cerceteze de două ori pe săptămîna poporul "pentru țiitori, amestecare de sânge, copii nebotezați și altele câte sunt bisericesti, dînd de știre și cei străini cînd se ivesc" (v. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p.87).

Dupa secularizare, mănastirea își restrînge activitatea social-culturală. Totuși în casele stareției se deschide, în 1864, Colegiul Național de la Sf. Sava, devenit apoi gimnaziul Alexandru cel Bun (1866), apoi Externatul de fete, ce se transformă în Școala Profesională de fete (1877- 1947), azi, Institutul de Petrol și Gaze.

Actualul liceu "V.Alecsandri", construit pe teritoriul mănăstiresc, poate fi considerat continuatorul spiritual al diverselor școli mai sus pomenite. Mănastirea s-a risipit ca toate alcătuirile omenești, chiar și cele închinat Domnului. În zilele noastre, credincioșilor și vizitatorilor curioși le-a rămas biserica doar, ce pare gata, cu aerul sau de fortareată, să mai înfrunte multe veacuri, pazindu-și comorile de credință.

Încheiem marturisind recunoștința noastră șirului de slujitori ai acestei Biserici fara de a caror munca de documentare știința noastră ar fi fost mult mai puțină.